

ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ В ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Мета статті. Актуалізація проблеми використання регіонального народного мистецтва в змісті професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Методологія. Аналіз нормативних документів, що визначають зміст і завдання освітньої галузі «Мистецтво», емпіричного досвіду викладання образотворчого мистецтва в закладах загальної середньої освіти та змісту фахових дисциплін в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва; вивчення літературних джерел; педагогічні спостереження; методи порівняння та узагальнення науково-методичних досліджень з питань мистецької освіти.

Наукова новизна. Пропонується авторський досвід використання в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва регіонального компоненту шляхом включення в освітню програму навчально-творчої практики етнографічного змісту та наповнення фахових дисциплін окремими темами з вивчення регіонального народного мистецтва.

Висновки. Вивчення регіонального народного мистецтва забезпечує формування у майбутніх учителів образотворчого мистецтва національної культури, естетичного смаку та усвідомлення особливої системи символічного відображення світу. Використання регіонального компоненту в змісті професійної підготовки студентів сприяє усвідомленню основ національного формотворення, розвитку почуття гармонійного поєднання форми, кольору та оздоблення в сучасних творах мистецтва. Інтерпретуючи традиції народного мистецтва в сучасних авторських творах, у студентів активуються необмежені навчально-виховні та творчо-розвивальні можливості, що ґрунтуються на культурно-мистецьких засадах традиційного та регіонального мистецтва й реалізуються в сучасних техниках і матеріалах.

Ключові слова: вчитель образотворчого мистецтва, народне мистецтво, регіональне мистецтво, студент, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Сучасна практика підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва потребує комплексного застосування форм, методів і засобів реалізації освітнього процесу, спрямованого на формування педагога нової генерації, з чітко окресленою системою цінностей і переконань на ґрунті досконалого вивчення й усвідомлення культури українського народу, традицій та практик сучасного мистецтва. Сьогодні, в час соціальних, економічних та євроінтеграційних процесів в Україні, актуалізується проблема професійного становлення висококваліфікованих педагогів мистецької сфери, творчий та інтелектуальний розвиток яких є першочерговою умовою для здійснення інноваційної діяльності. Серед основних характеристик майбутнього учителя мистецтва визначаємо професійну майстерність та компетентність, розвинену самооцінку, високий рівень самоконтролю, здатність до саморозвитку та розширення культурного світогляду. Адже, на основі сформованої системи поглядів, переконань та практичного досвіду, світогляд особистості визначає потенційну життєдіяльність, що втілюється в ставленні до природи й суспільства, професійної діяльності, творчості тощо.

Актуальність роботи. Підготовка студентів у закладах вищої освіти художньо-педагогічного профілю сьогодні розглядається на засадах міждисциплінарного наповнення змісту фахових компонентів регіональними мистецькими практиками та інтегрованого засвоєння видів пластичних мистецтв, що забезпечує формування у них професійної готовності до викладання образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти. Опанування змістом регіонального компоненту спрямовано на формування у майбутніх учителів фахової мистецької компетентності, що дозволить впроваджувати в освітній процес асоціативні художньо-образні комплекси через інтеграцію образотворчого мистецтва з різними видами народного регіонального мистецтва.

Такий підхід дозволить спрямувати професійну діяльність майбутніх учителів на цілісний усесторонній розвиток особистості учнів, на формування у них мистецької грамотності та власної національної ідентичності в процесі опанування світового, вітчизняного мистецького досвіду та мистецтва свого краю, на розкриття творчого потенціалу на основі сформованого комплексу предметних компетентностей для особистісного художньо-творчого вираження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок в розробку теоретико-методичних положень сучасної мистецько-педагогічної освіти та інноваційних технологій професійного розвитку особистості майбутнього вчителя мистецтва висвітлено в працях Е. Зеєра, М. Кларіна, С. Коновець, М. Лещенко, О. Музики, Л. Масол, О. Отич, І. Підласого, М. Резниченка, О. Рудницької, Г. Селевко, С. Сисоевої, С. Соломахи, Г. Сотської, Л. Хомич, О. Шевнюк, Г. Шевченко та ін. Вчені обґрунтовують орієнтацію системи вищої художньо-педагогічної освіти на підготовку конкурентоспроможних та висококваліфікаційних фахівців, окреслюють принципи та ключові підходи до оновлення змісту, завдань і методів навчання студентів, спрямованих на оволодіння фаховими компетентностями, всебічний розвиток та самореалізацію особистості.

Разом з тим, актуальною проблемою залишається наповнення змісту фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва регіональним компонентом, запровадження в освітній процес регіональних мистецьких практик, що дозволяє ефективно формувати всебічно розвинену, художньо освічену особистість з високим рівнем культурного світогляду, здатну до художньо-педагогічного новаторства та самореалізації.

Мета статті. Актуалізація проблеми використання регіонального народного мистецтва в змісті професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Методологія. Аналіз нормативних документів, що визначають зміст і завдання освітньої галузі «Мистецтво», емпіричного досвіду викладання образотворчого мистецтва в закладах загальної середньої освіти та змісту фахових дисциплін в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва; вивчення літературних джерел; педагогічні спостереження; методи порівняння та узагальнення науково-методичних досліджень з питань мистецької освіти.

Наукова новизна. Пропонується авторський досвід використання в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва регіонального компоненту шляхом включення в освітню програму навчально-творчої практики етнографічного змісту та наповнення фахових дисциплін окремими темами з вивчення регіонального народного мистецтва.

Результати дослідження. Вчені зазначають, що вкрай необхідним сьогодні є створення в навчальних закладах освітнього процесу, спрямованого на формування у молоді загальнолюдських цінностей на ґрунті мистецького досвіду свого народу, сприймання та розуміння національної культури інших народів. Разом з цим, учні та студенти мають вільно орієнтуватися у світі значень культури свого етносу, усвідомлювати мову цієї етнокультури і вільно творити цією мовою (Г. Лозко) [2], в освітньому процесі «важливо враховувати етнокультурні особливості, соціокультурну ситуацію в регіоні (країні) тощо» (О. Моляка) [3, 12].

Формування культурного світогляду та фахової компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народного регіонального мистецтва розглядається як процес формування особистісних якостей, що включають високий професіоналізм, знання, вміння й навички, які дозволяють вільно використовувати етнокультурні засоби в художньо-педагогічному середовищі.

Вивчення культурних традицій і цінностей свого етносу, усвідомлення себе й свого народу часткою світової культури є основою формування етнічної самосвідомості особистості майбутнього вчителя [1, 59]. Сутність такого процесу забезпечує усвідомлення індивідом семантики знаків, образів, символів мистецтва свого регіону, «життєвий досвід спільноти – це актуальне буття культури через людину – носія етнічності» [6, 35].

Вважаємо, що вивчення народного мистецтва буде проходити більш ефективно за таких умов: визначення та реалізація виховних можливостей регіонального мистецького досвіду; впровадження в освітній процес вищої школи авторських програм, спрямованих на передачу дослідження та відродження регіональних мистецьких практик; врахування особливостей формування особистості в умовах дослідження та відродження регіональних мистецьких практик.

Для бакалаврів освітньої програми «Середня освіта (Образотворче мистецтво)» запропоновано авторську програму «Мистецтво сучасного розпису», метою якої є формування технологічно грамотної і культурної особистості, яка вільно володіє засобами образотворення й конструктивним підходом до вирішення навчальних завдань, ознайомлення студентів з основами сучасного розпису з метою забезпечення високого рівня художньо-творчої компетентності майбутнього фахівця, опанування необхідними теоретичними знаннями та практичними навичками у галузі кольорознавства, техніки та технології розпису (акварель, гуаш, темпера), опанування принципами побудови орнаменту та навичками трансформації рослинних та тваринних форм в орнаментальні мотиви, ознайомлення з історією та розвитком українського народного розпису.

Вивчаючи тему «Модерн Київщини», студентам було презентовано онлайн-виставку «Авангард і модерн у народному мистецтві», що представляла колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Твори самобутніх художників Ганни Собачко-Шостак, Василя Довгошиї, Параски Власенко, Євмена Пшеченка були створені в період творчого експерименту народних майстрів і професійних художників-новаторів на початку ХХ століття в Україні. Було проведено екскурсії в музеях міста, де експонуються творчі роботи Марії Буряк, Марії Примаченко, Панаса Ярмоленка, Ганни Собачко-Шостак. Студенти вивчали художні особливості творів, робили замальовки та ескізи, визначали яскраво виражену індивідуальність кожного майстра, віртуозне володіння лінією, ритмом, кольором та власним стилем. На основі аналізу та ескізів, студенти створювали власні композиції, відтворюючи стиль обраного автора.

Одним із завдань курсу «Декоративна композиція» є: створити «Портрет дівчини в національному вбранні». Завданням пропонується розробити проєкт образу українки в традиційному українському одязі

одного з регіонів нашої країни. На заняттях вивчаються особливості традиційного національного вбрання. Студенти усвідомлюють, що усі елементи одягу прості за формою але багаті на різноманітне яскраве оздоблення та насичені кольорами прикраси. Для створення предметів українського костюма використовуються світлі тканини, на яких контрастно виглядає барвіста вишивка, кольорові стрічки, колоритні вінки та намисто. У різних регіонах України є відмінності в оздобленні та обробці елементів одягу, але загальний ансамбль чітко прослідковується на всій території нашої країни.

Залучення студентів до вивчення народного мистецтва і поглибленого дослідження одного з видів регіонального мистецтва є основним засобом їх художньо-творчого та естетичного виховання. Для цього, вважаємо доцільним впровадження в освітній процес професійної підготовки навчально-творчих практик з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва етнографічного змісту. Така практика спрямована на вивчення традиційних видів та технік народного мистецтва, усвідомлення їх духовного змісту. Адже, «майбутній педагог, вихований культуровідповідно, сам стає носієм культурно-історичних цінностей» (С. Ничкало) [4, 9].

Зміст практики передбачає дослідження студентами стилістики й символіки певного виду мистецтва, опанування феноменом спадковості символіки народного мистецтва. Адже, без глибокого та системного «пізнання народної духовної і матеріально-побутової культури неможливо формувати нові ціннісні орієнтації особистості» [7, 5].

Організація навчально-творчої практики у майбутніх учителів образотворчого мистецтва ґрунтується на методи збору, узагальнення та систематизації етнографічної інформації, що стосується українського народного мистецтва: відомості про народних майстрів, техніки створення того чи іншого витвору, побудова і зміст орнаментики, символіки, мотивів, колориту. Під час навчально-творчої практики студенти досліджують, вивчають, проводять аналіз, систематизують матеріал за обраною темою дипломної роботи.

Опрацювання студентами літературних джерел, музейних експонатів, зразків народних творів, дозволяє усвідомити, що на формування певного етнічного стилю будь-якого народу впливає його рівень життя та світосприйняття. Тому, досліджуючи експонати музею чи твори місцевих митців, студенти переконуються, що стиль – це художньо-пластична однорідність художніх засобів того чи іншого виду мистецтва, сукупність елементів, що використані в декорі, виокремлена духовна єдність змісту й художньої мови, притаманний усім творам почерк чи застосована техніка виконання.

Стиль кожного регіонального народного твору оригінальний, його можна визначити через особливості композиції, використані в творі символи, елементи орнаменту, колір, матеріали та техніку виконання. Студенти визначають, що для українського народного стилю як традиційного так і сучасного декоративно-прикладного мистецтва характерними особливостями є: використання традиційних символів (калина, тополя, верба, лелека, зозуля, млин) та образів (козак з бандурою, дівчина з коромислом, лелека у гнізді...), застосування натуральних матеріалів (глина, льон, бавовна, дерево), які вільно інтерпретуються в сучасних техніках і матеріалах.

Навчально-творча практика забезпечує розширення знань студентів та їх практичного досвіду володіння різними художніми техніками й прийомами роботи з новими для них пластичними матеріалами та інструментами на ґрунті регіональних традицій. Виконання власного творчого проекту вимагає індивідуальності в розробці ескізу, творчого й оригінального підходу у його втіленні в обраному матеріалі на основі застосування сучасних декоративних технік та матеріалів.

У ході практики у студентів формуються комунікативні уміння; уміння аналізувати інформацію, отриману під час проведення дослідницької діяльності; розвивається дбайливе ставлення до історії, культури, звичаїв, традицій нашого народу, а також культури інших етносів, які проживають у нашій державі; формується культурна свідомість та власний художній стиль.

Висновки. Досконале вивчення народного регіонального мистецтва розглядаємо як основний інструментарій формування національної культури, естетичного смаку та усвідомлення особливої системи символічного відображення світу. Відтворення регіональних мистецьких традицій у власних художніх творах активізує творчий потенціал майбутніх учителів-художників та збагачує їх творчий досвід, адже «ґрунтується на синтезі архаїчного, аутентичного, етнічного матеріалу й сучасних академічних і неакадемічних форм культури, а відтак стає не тільки засобом виживання національної культури в сучасних умовах, але й реальним майданчиком для діалогу культур» [5, 20].

Отже, у процесі опанування регіональним народним мистецтвом студенти усвідомлюють основи національного формотворення, розвивають почуття гармонійного поєднання форми, кольору та оздоблення в сучасних творах мистецтва. Інтерпретуючи традиції народного мистецтва в сучасних авторських творах, у студентів активуються необмежені навчально-виховні та творчо-розвивальні можливості, що ґрунтуються на культурно-мистецьких засадах традиційного та регіонального декоративно-ужиткового мистецтва й реалізуються в сучасних техніках і матеріалах.

Вважаємо, що використання в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва регіонального компоненту шляхом включення в освітню програму навчально-творчої практики етнографічного змісту та наповнення фахових дисциплін окремими темами з вивчення регіонального народного мистецтва сприяє розвитку у студентів здатності вільного володіння артефактами в процесі створення власних авторських проектів, формує розуміння естетично-ціннісних характеристик мистецтва різного часу та стилів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі вбачаємо в розробці інтегрованих курсів, спрямованих на запровадження в освітньому процесі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва регіональних мистецьких практик, розширення змісту практичних творчих завдань на базі регіонального матеріалу.

References

1. Бойко О. Д. Історія України : навчальний посібник. Київ : Академвидав. 2008. 688 с.
Boiko O. D. (2008). Istoriiia Ukrainy : navchalnyi posibnyk [History of Ukraine: a study guide]. Kyiv : Akademyvdav.
2. Лозко Г. С. Етнодержавознавство. Філософсько-теоретичний вимір. Тернопіль : Мандрівець. 2012. 384 с.
Lozko H. S. (2012). Etnoderzhavoznavstvo. Filosofsko-teoretychnyi vymir [Ethno-state studies. Philosophical and theoretical dimension]. Ternopil : Mandrivets. 384.
3. Моляко О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів. *Рідна школа*. Київ. № 6. (2005). С. 10–16.
Moliako O. (2005). Funktsionalna model formuvannia polikulturnoi kompetentnosti shkoliariv [Functional model of formation of multicultural competence of schoolchildren]. *Ridna shkola*, 6, 10–16.
4. Ничкало С. А. Культурологічне спрямування навчально-виховного процесу в старшій школі. *Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць*. Київ ; Черкаси : Видавництво «Черкаський ЦНТЕІ». 2005. С. 87–97.
Nychkalo S. A. (2005). Kulturolohichne spriamuvannia navchalno-vykhovnoho protsesu v starshii shkoli [Cultural orientation of the educational process in high school]. *Profesiino-khudozhnia osvita Ukrainy: zb. nauk. prats*, 87–97.
5. Радченко К. В. Дизайн: історія і сучасність. *Шкільна бібліотека*. Київ. 2002. С. 171-175.
Radchenko K. V. (2002). Dyzain: istoriia i suchasnist [Design: history and modernity]. *Shkilna biblioteka*, 171-175.
6. Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько методологічний аналіз). 1998. Київ : Товариство «Знання». 251 с.
Stepyko M. (1998). Buttia etnosu: vytoky, suchasnist, perspektyvy (filosofsko metodolohichniy analiz) [The origin of ethnos: origins, modernity, prospects (philosophical and methodological analysis)]. Kyiv : Tovarystvo «Znannia», 251.
7. Українське народознавство : навч. посібник. Львів : Фенікс, 1994. 608 с.
Ukrainske narodoznavstvo : navchalnyi posibnyk [Ukrainian ethnology: teaching. manual]. Lviv : Feniks, 1994, 608.

Nosachenko Tatiana

ORCID 0000-0003-3625-0055

Candidate of pedagogical sciences, associate professor
Associate Professor of the Department of Art Disciplines and Teaching Methods,
Grigory Skovoroda University in Pereyaslav
(Pereyaslav, Ukraine) E-mail: tanyanosachenko@ukr.net

USE OF THE REGIONAL COMPONENT IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ART TEACHERS

The purpose of the article. Actualization of the problem of using regional folk art in the content of professional training of future teachers of fine arts.

Methodology. Analysis of regulatory documents defining the content and tasks of the educational field «Art». Study of the empirical experience of teaching fine arts in institutions of general secondary education and the content of professional disciplines in the system of professional training of future teachers of fine arts; study of literary sources, pedagogical observations, methods of comparison and generalization of scientific and methodical researches on issues of art education.

Scientific novelty. The experience of using the regional component in the system of professional training of future teachers of fine arts is offered by including in the educational program the educational and creative practice of ethnographic content and filling professional disciplines with separate topics from the study of regional folk art.

Conclusions. The study of regional folk art ensures the formation of national culture, aesthetic taste and awareness of a special system of symbolic representation of the world in future fine art teachers. The use of the regional component in the content of professional training contributes to the awareness of the foundations of national formation, the development of a sense of harmonious combination of form, color and decoration in modern works of art. Interpreting the traditions of folk art in modern author's works, students realize unlimited educational and creative development opportunities based on the cultural and artistic foundations of traditional and regional decorative and applied art and implemented in modern techniques and materials.

Keywords: art teacher, folk art, regional art, student, professional training.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2023

Рецензент – доктор мистецтвознавства, професор Т. В. Мартинюк